

51. Hoca Dehhânî'nin "İdem" Redifli Gazelinde "Vâsûht Tarzı Aşk" veya Geleneğın Sorgulanması¹

Fettah KUZU²

APA: Kuzu, F. (2023). Hoca Dehhânî'nin "İdem" Redifli Gazelinde "Vâsûht Tarzı Aşk" veya Geleneğın Sorgulanması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 841-851. DOI: 10.29000/rumelide.1405803.

Öz

Hoca Dehhânî, Klasik Türk edebiyatının kurucu şairlerindedir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan bir şair olarak Hoca Dehhânî, son dönemde bir mecmuada tespit edilip neşredilen *Divan*'ı ile edebiyat araştırmacılarına ciddi bir araştırma malzemesi sunar. Hoca Dehhânî'nin şiirinde göze çarpan en önemli hususiyetlerden biri şiirlerindeki söz varlığının Türkçe unsurlar bakımından Arapça ve Farsçaya nazaran daha zengin olmasıdır. Şair bazı beyitlerinde görülen dikkat çekici biçimde külfetsiz ve rahat söyleyiş tarzıyla âdeta bir halk ozanı edasıyla konuşur. Onun şiirlerinde göze çarpan bir diğeri önemli özellik de dile getirdiği her konuyu klasik Türk şiirinin temel ilke ve sınırlamaları çerçevesinde ele almayı bazı şiirlerinde üzerinde durduğu duygu ve fikirleri geleneğe aykırı sayılabilecek biçimde işlemiş olmasıdır. Dehhânî, dönemi için oldukça özgün sayılabilecek ifadelerle meydana getirdiği bazı şiirlerinde söz konusu aykırı ve farklı söylemini açıkça ortaya koyar. Klasik şiirde ilk örneklerine XVI. ve XVII. yüzyıl Hint-İran sahası şairlerinin şiirlerinde rastlanan ve klasik şiirdeki alışılmış aşk ilişkisinin tam aksi bir tarzda sevgiliden vazgeçme veya onu terk etme noktasında gerçekleşen "vâsûht tarzı aşk", XVII. yüzyıl Osmanlı sahasında da bazı şairlerin belli şiirlerinde kendini gösterir. Bu çalışmada, şairin "idem" redifli gazeli, genel anlamda şiirde yenilik arayışları ve özde de bu yeniliğın bir tezahürü olarak doğup gelişmiş "vâsûht tarzı aşk" bağlamında incelendi.

Anahtar Kelimeler: Hoca Dehhânî, Klasik Türk Şiiri, Şiirde Yenilik, Vâsûht, Aşk

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Haklı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin, Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.11.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405803

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assoc. Prof., Gaziantep University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Gaziantep, Türkiye), fettahkuzu@hotmail.com, **ORCID ID:** 0000-0003-4870-3760, **ROR ID:** https://ror.org/020vvc407, **ISNI:** 0000 0001 0704 9315, **Crossreff Funder ID:** 501100008836

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

In Hoca Dehhani's Ghazel with "İdem" Redif "Vasuht Style of Love" or Questioning the Tradition³

Abstract

Hoca Dehhani is one of the first representative poets within Classical Turkish poetry. As a poet with a limited information about his life, Hoca Dehhani provides a considerable research material to literature researchers by his *Divan* which was detected in a majmua (poetry collection) and published in the recent period. In Dehhani's poetry one of the most important features is the abundance of Turkish elements in his poetic vocabulary compared to Arabic and Persian ones. In some verses he speaks like a folk poet with his easy and unconstrained utterance. Another remarkable important characteristic of his poems is that he has not treated all kind of themes in his poems accustomedly but rather he has handled emotions and ideas in his poems in a divergent way from poetic tradition of classical Turkish literature. He puts forth this different style of utterance clearly in his some poems constructed by quite original expressions for his period. A love style called "vasuht", of which first samples were encountered in the poems of Indo-Persian field poets in XVIth and XVIIth centuries and contrary to ordinary love relation, usually realized as abandoning or breaking up beloved at the end of the process, has been stood out in the poems of some Ottoman field poets as well. In this study, the ghazel with "idem" redif of Hoca Dehhani is to be evaluated within the context of reform pursuits in poetry generally and vasuht style love generated and developed as a result of these reform attempts in particular.

Keywords: Hoca Dehhani, Classical Turkish Poetry, Reform in Poetry, Vasuht, Love

Giriş

Klasik Türk edebiyatının kurucu şairlerinden kabul edilip hakkında pek fazla bilgi bulunmayan bir şair olarak Hoca Dehhânî, son dönemde bir mecmuada tespit edilip neşredilen *Divan*'ı ile edebiyat araştırmacılarına ciddi bir araştırma malzemesi sunar. Şair ile ilgili olarak bir yazısında ilk defa bilgi veren araştırmacı Fuad Köprülü'dür. Köprülü şair ile ilgili kısa bir bilgi verdikten sonra şaire ait iki gazeli yayınlamıştır. Daha sonra kaleme aldığı bir başka yazısında şaire ait bir kaside ve dört gazeli daha neşretmek suretiyle toplamda Dehhânî'ye ait yedi manzumeden ilim âlemini haberdar etmiştir. Sonrasında Günay Kut tarafından tespit edilen bir gazelin de ilavesiyle Dehhânî'ye ait bilinen manzume sayısı sekize çıkmıştır (Ersoy ve Ay, 2017: 19-23). Bir mecmuada tespit edilip neşredilinceye kadar söz konusu sekiz manzume haricindeki şiirleri bilinmeyen ve dolayısıyla da gerek hayatı gerekse edebî kişiliği hakkında fazla bir bilgi bulunmayan şairin, *Divan*'ının tespitiyle birlikte hem şiirlerine bağlı olarak edebî kişiliğinin değerlendirilmesi imkânı doğmuş hem de yine şiirlerinden hareketle hayatı ve yaşadığı döneme dair daha açık ve doğru bilgilere ulaşılmıştır. *Divan*'ın neşrine kadar, yaşadığı dönem tartışmalı olmakla birlikte nazire mecmualarında XIV. yüzyıl şairlerinden Şeyhoğlu Mustafa ve özellikle

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 01.11.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1405803

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Ahmedî ile birbirlerine yazmış oldukları nazireler tespit edilmiş olmasına rağmen Dehhânî'nin yaşadığı dönem XIII. yüzyıl olarak kabul edilmiştir. Ancak *Divan*'da yer alan manzumeler arasında Şeyhoğlu Mustafa ve Ahmedî'nin isimlerinin zikredildiği beyitlerin bulunması onun söz konusu şairlerin çağdaşı olduğunu kanıtlar niteliktedir (2017: 24-26).

Söziyle tûtî gibi nutk açarsa Dehhânî

Dilini baglasa Şeyhoğlu Mustafâya düşer (G.64/9) (Ersoy ve Ay, 2017: 107)

Dehhânî la'lün vasfına dür dökdi gelsün Ahmedî

Alsun cevâbın şî'rinün ayruk su'âle düşmesün (G. 84/7) (Ersoy ve Ay, 2017: 119)

Yukarıya alınan beyitlerden ilkinde Şeyhoğlu Mustafa'nın şairlik kudretine göndermede bulunan Dehhânî, Ahmedî'ye nazire olarak kaleme aldığı bir gazeline ait diğer beyitte ise şairin ismini zikretmek suretiyle onlarla olan ünsiyetini ortaya koyar. Dehhânî'nin yaşadığı dönemin bir asır sonra olduğunun anlaşılması, onun ilk ve kurucu şairler arasında zikredilmesine bir engel teşkil etmeyecektir. Hatta ona atfedilen "lâ-dinî" şiirin ilk temsilcisi olduğu hususu geçerliliğini korur. Ona dönemi şairleri arasında belli bir ayrıcalık veren özelliği sadece şiirlerinin muhtevasının din-dışı tabir edilen konulardan meydana gelmesi değil; kullandığı dil malzemesinin sadeliği, söyleyişindeki rahatlık ve yer yer geleneğin klasik yapısının dışında kurguladığı beyitleri dolayısıyla. Türk şiir geleneğinde örneğine sık rastlanmayan söylem özellikleriyle Hoca Dehhânî, en eski yenilik şairi olarak nitelendirilmeye müsait bir sanatkâr olarak dikkat çeker. Şairin klasik Türk şiir tarihinin ilk numunelerinden olan şiirlerinde hem dil malzemesi noktasında hem de tematik bağlamda çağdaşlarından farklı bir üslup geliştirdiği söylenebilir. Dehhânî'nin şiirinde göze çarpan en önemli hususiyetlerden biri şiirde kullandığı söz varlığı içerisinde Türkçe unsurların Arapça ve Farsçaya nazaran daha belirgin biçimde yer almış olmasıdır. Dehhânî bazı beyitlerindeki külfetsiz ve rahat söyleyişle bir halk ozanı edasıyla konuşur. Onun şiirinde bazen özensizlik derecesinde kendini gösteren bu rahatlık, onun sanat kaygısıyla süslü ve tumturaklı bir üslubu tercih etmektense duygu ve düşüncelerini en uygulanabilir şekilde ortaya koyma çabası içerisinde olduğunu gösterir. Dehhânî'nin şiirlerinde göze çarpan bir diğer önemli özellik de işlemiş olduğu her konuyu klasik şiirin temel ilke ve sınırlamaları çerçevesinde ele almayı bazı şiirlerinde işlediği duygu ve fikirleri geleneğe aykırı sayılabilecek biçimde dile getirmesidir. Dehhânî, dönemi için oldukça özgün sayılabilecek ifadelerle meydana getirdiği bazı şiirlerinde söz konusu aykırı ve farklı söylemini açıkça ortaya koyar. Mesela redif olarak birinde "ey visâl" diğerinde "ey firâk" ifadelerini kullandığı iki gazelinde Dehhânî, soyut olan bu iki kavramı, kişileştirmek suretiyle onlara bir kimlik verip muhatap olarak seslenir:

Gözümüze göster cemâl iy visâl

Oda yakdı bini melâl iy visâl (G.47/1) (Ersoy ve Ay, 2017: 98)

Ne cânumda dutdun turak iy firâk

Nedür benden olsan ırak iy firâk (G.48/1) (Ersoy ve Ay, 2017: 99)

Yukarıdaki beyitlerinden ilkinde âşğın "visâl", ikincisinde de "firâk" karşısındaki durumu, bu iki kavramın somutlaştırılıp kişileştirilmesi ve "iy" nidasıyla yapılan hitap vasıtasıyla bir insanla konuşulması biçiminde kurgulanmıştır.

Bir başka gazelinde ise muhatapı kendisi, sevgili veya rakip değil; yine kişileştirilip somutlaştırılan bir varlık olarak bizzat aşktır. Şiirde somutlaştırma veya alışılmadık bağdaştırmalar kullanma temayülü özellikle XVII. yüzyılda ve daha ziyade Sebki Hindî etkisiyle kendini hissettiren tasarruflar olarak Dehhânî'nin dönemi için oldukça yeni sayılacak mahiyettedir.

Yine gönlüme çün selâm itdi 'ışk

Beni öz özine gulâm itdi 'ışk (G.49/1) (Ersoy ve Ay, 2017: 99)

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Aşkın birebir maşuk yerine kullanılarak maşukun özellikleri ve davranışlarıyla nitelendirildiği "ışk" redifli gazelin tamamında âşığa karşı sevgilinin olumsuz tavrı aşka yüklenir.

Benzerleri ancak XVII. yüzyılda Nefî, XVIII. yüzyılda Nedîm ve Şeyh Gâlib gibi usta ve yenilik iddiasındaki şairlerde görülebilecek biçimde sevgiliye, alışılmış bir sitemden ziyade adeta isyan eden bir âşık diliyle kaleme aldığı "idem" redifli gazeli, en azından dönemi için oldukça iddialı sayılabilecek söylem özellikleriyle Dehhânî'nin klasik dışı olarak nitelendirilebilecek manzumelerinden birisidir. Gazelin tamamında aşkın ele alınışı ve âşğın maşuk karşısındaki konumu, edebiyatta "vâsûht tarzı aşk" olarak yer alan ve klasik şiirin alışılmış aşk ilişkilerinin tam tersi yönünde cereyan eden bir biçimde, âşğın maşuktan vazgeçme, ona isyan etme ve hatta onun yerine başka bir sevgili bulma noktasına geldiği bir durum arz eder.

Vâsûht Tarzı Aşk

Örneklerine daha çok Hint-İran sahasında XVI. ve XVII. yüzyıllarda rastlanan ve klasik şiirdeki aşk anlayışından oldukça farklı tezahür etmesiyle dikkat çeken vâsûht tarzı aşk, âşğın maşuktan vazgeçmesi veya ondan yüz çevirmesi olarak tanımlanır. Klasik Türk şiir geleneğinde çok fazla tesadüf edilmemekle birlikte özellikle XVII. yüzyıl sonrasında, Sebki Hindî gibi şiire belli değişim ve yenilik getirme arayışında olan şairlerin şiirlerinde, vâsûht tarzını andıran söylemlere rastlanır. Bu tarzın ortaya çıkışına dair İsrâfil Babacan şu bilgileri paylaşır:

"Bir yandan Batı ile hızla yakın bir ilişkiye giren Osmanlı toplum ve sanatı, öte yandan Sebki Hindî örneğinde görüldüğü gibi Doğuyla olan köklü ilişkilerini ve sanatsal-zihni etkileşimini sürdürmüştür. İşte bizim bu yazıda söz konusu edeceğimiz "vâsûht" tipi aşk, kökü geleneksel Farsça şiirde XVI ve XVII. asırlardaki değişime dayanan ve Osmanlı ile Hint-İran sahalarının etkileşimi neticesinde divan şiirinde belirginleşen bir tarzdır." (2010: 59).

İsrâfil Babacan, Çendbahâr'ın "*Bahâr-ı Acem*" ve Muhammed Pâdişâh'ın "*Ferheng-i Câmi-i Fârsî*" adlı eserlerine referansla "vâsûht" kelimesinin anlamıyla ilgili şu açıklamalarda bulunur:

"Vâsûhten fîli, bir şeyden tiksime ve yüz çevirme anlamına. Vâsûht mürekkep mastarı ise İran şairlerinin kullandığı bir ıstılah olarak maşuktan bıkmalık, ondan tiksime ve yüz çevirme manalarına gelir. Görüldüğü gibi Vâsûht, vâsûhten fiilinin ıstılahî anlam kazanmış şekilden ibarettir." (Babacan, 2010: 59).

Konu ile ilgili olarak Ali Güleriyüz de söz konusu aşk tarzının ortaya çıkışı ve mahiyeti hakkında şu açıklamalarda bulunur:

"İran'dan çok Hind sahasında yaygınlaşan ve Hindistan Farsçasında "Tiksime, yüz çevirme" anlamına gelen "vâ sûhten" mastarından adını alan bu ekolde, gazelin geleneksel konusu olan "âşık"ın "ma'sûk"a olan aşkın acıklı bir tarzda beyâmı ve onun her zulüm ve cefâyâ kayıtsız katlanması yerine; şâirin, sevgilinin vefasızlıklarından sıkılarak, onun vefasızlığı, zulüm ve sitemi, yersiz yere râkibe olan sevgisi ve ayrılığın musibet ve zorluklarından şikâyet etmesi, eğer ma'sûk bütün bu tegâfil ve sitemkârlığında devam ederse, sabrının sona ereceği ve ma'sûktan ayrılarak başka bir ma'sûk bulacağını ifâdesi konu edinilmiştir." (2008:23).

Babacan, vâsûht tarzı şiiri açıklarken farklı şairlerin şiirlerinden örnekler vererek bunların bir kısmının bütünüyle bu tarzı yansıtmaktan uzak olduğuna da dikkat çeker. Tam olarak vâsûht tarzı aşkı karşılayacak mahiyette olduğunu düşündüğü, İsmetî'ye ait birkaç beyitten biri aşağıya alınmıştır:

Hezâr nâzla 'uşşâka bir nigâhu o şûhun

Reh-i niyâzda yıllarca intizârına degmez (G.39/4) (Babacan, 2010: 61)

Gerçekten de beyitte konuşan âşık, sevgilinin bin naz ile âşıklarına bir bakışı için niyaz yolunda yıllarca beklemeye değmeyeceğini ifade etmesi, maşuktan yüz çevirme, onu değersizleştirme ve ondan vazgeçme yönünde cereyan eden bir tavrın göstergesi durumundadır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Babacan'ın çalışmasının merkezinde, vâsûht tarzını yansıttığı iddiasıyla incelemeye konu ettiği asıl şair Şeyh Gâlib olduğu için konu ile ilgili onun şiirlerinden örnekler sunar. Bu örnek şiirlerden biri de şairin "hâtırın hoş tut" redifli gazelidir. Gazel, aslında sevgiliye sitem ve ondan yüz çevirme işaretleri taşısa da isyan ve başkaldırı derecesinde bir vazgeçişten bahsetmek zordur. Redifteki ifade, başlı başına sevgiliye duyulan aşk ve ilginin ve dolayısıyla da hürmetin bir dışı vurumu mahiyetindedir. Diğer bir ifadeyle âşık sevgiliden ayrılma veya yüz çevirme niyetini bizzat sevgiliyi hoşnut etme iddiasıyla ortaya koyar. Babacan, Şeyh Gâlib'in şiirlerindeki vâsûht tarzı aşkı, "Onun gazellerinde sevgiliyi tamamen terk etmek değil; onu tenkit ve vazgeçme tehdidiyle yola getirme çabası, olmazsa yeni bir sevgiliye bağlanma söz konusudur." (2010: 66) şeklinde tarif eder. Başka bir deyişle, Gâlib'in şiirinde âşğın tavrının sevgiliden yüz çevirme, onu terk etme, ona karşı başkaldırma veya ondan tikslenme gibi aşırı keskin biçimlerden ziyade klasik şiirde çokça görülen sevgiliye sitem ve eleştiri yönünde cereyan ettiği için altını çizer.

Klasik Türk şiirinde vâsûht tarzı aşkın izlerini Nedîm'in şiirlerinde arayan Erdoğan Taştan, bu tarzı tanımlarken yaptığı açıklamada "Vâsûht tarzı şiirde, geleneksel şiirden farklı olarak âşık, mâşuktan yüz çevirir ve artık onun nazım çekmez ve onu bir başka sevgiliye gitmekle tehdit eder." (2019: 448) ifadelerini kullanır. Bu yüz çevirme ve başka sevgili bulup mâşuku terk etme süreci ile ilgili olarak şunları kaydeder:

"Vâsûht tarzı aşkın şahıs kadrosu, gelenekte işlenen aşktan farklı olarak üç kişiden değil, dört kişiden oluşur. Klasik şiir geleneğinde âşık olduğumuz "âşık, mâşuk ve rakip" üçlüsüne, bu tarz aşıkta dördüncü bir şahıs olarak "başka bir sevgili (mâşuk-ı diğer)" eklenir. Rakibin aşk macerasına dahil olmasından sonra âşıkta kıskançlık artar. Mâşuğu rakibe yönelmekten alıkoymak için kendinde güç bulamayan âşık, nihayet ondan yüz çevirir ve mâşuğun rakibe iltifatına diğer sevgilinin peşinden giderek karşılık verir." (2019: 449).

Bu açıklamalara paralel olarak Nedîm'in "kâfir" redifli meşhur gazelinde vâsûht tarzı aşkın varlığını ortaya koymaya çalışan Taştan'ın gazelin dördüncü beytiyle ilgili mülâhazaları dikkat çekici bir mahiyet arz eder:

"Vâsûht tarzına örneklik etmesi bakımından gazelin dördüncü beyti de önemlidir. Burada, "A kâfir! Gizliden gizliye bu âh edişler, yaka yırtmalar da nedir? Acaba sen de bir şûh sevgili için inleyen bir âşık mısın?" diyerek sevgilinin de başka birine âşık olduğunu, aynı aşk acısını onun da çektiğini vurgulamakta, zımnen onun çektiği aşk acısından keyif almaktadır. Bu tavır, sevgiliyi kıskanmayan aksine onun başka birine gönül vermesini ilgisizlikle karşılayan ve ondan yüz çevirmiş olan bir kişinin tavrıdır ve Vâsûht tarzı aşk anlayışının da bir yansımasıdır." (2019: 454).

Beyitte mâşukun da bir âşık sıfatıyla birisine duyduğu aşktan dolayı acı çektiği iddiasıyla âdeti yüreğini soğutan ve mâşukun bu durumundan zevk alan bir âşğın ifadeleri yer alır. Ancak gerek bu beyitte gerekse gazelin tamamında sevgiliden vazgeçme veya ondan yüz çevirme emaresi olarak algılanabilecek bir ifade söz konusu değildir. Özellikle redif olarak seçilmiş "kâfir" kelimesine bağlı olarak yapılan yorumlar maksadını aşmış bir görüntü arz eder. Söz konusu ifade, sevgilinin zalimliğini, kötülüğünü, gaddarlığını ve bir anlamda da heybetini göstermesi bakımından ondan yüz çevirmeden ziyade bir şikâyet ve korku durumuna işaret eder. Bir bakıma âşık, sevgilinin bu olumsuz özellikleriyle onu yüceltmekte ve ondaki heybete duyduğu gizli hayranlığı dile getirir. Nedîm'in şuh bir tarzda şiirler yazdığı ve "şûhâne" tabir edilen bir tarzın mümessillerinden olduğu da düşünülecek olduğunda Nedîm'in sevgiliye karşı sitemkâr ve bazen de kayıtsız tutumu daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda seçilen gazel, vâsûht tarzı aşk için doğru ve uygun bir örnek teşkil etmeyecektir.

XVII. yüzyılda Nef'î, kendisini sadece şair sıfatıyla değil; şiirlerinde konuşan âşık olarak da üstün bir mevkide konumlandırır. Ancak âşğın derdinin, sevgiliye sitem durumundan çıkarak bir isyana dönüştüğü "ederim ben" redifli gazelinde dahi sevgiliye doğrudan bir tehdit veya ondan yüz çevirme söz konusu değildir.

Derdim nice bir sîne de pinhân ederim ben

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Bir âh ile bu âlemi vîrân ederim ben (G. 94/1) (Akkuş, 1993: 326)

Bir ah ile âlemi viran edeceğini haykıran âşık, ilk mısradaki bu tavrının sebebini de açıklar. Âşık, sinesinde gizleyip kimseye açıklayamadığı bir derdinin olduğunu ve bu duruma artık katlanamadığını belirtmekle aslında acizliğini dile getirir. Âşığın derdi sevgili ve ona duyduğu aşktan kaynaklanır. Aslında ikinci mısradaki tehdidin gerçek muhatabının sevgili olması gerekirken âşık, "âlem"i viran etmekten bahseder. Bu durum, klasik şiirde sevgilinin dokunulmazlığı ve yüksek mertebesinden kaynaklanır. Her türlü olumsuzluğa rağmen âşığın sevgiliye karşı tavrı genellikle sitemden öteye geçmez.

Âh ile komam dilleri zülfünde huzûra

Cemiyet-i agyârı perişân ederim ben (G. 94/2) (Akkuş, 1993: 326)

Tehditlerine devam eden âşık, bu defa sevgilisine seslenir ancak tehdidini rakiplerine yöneltir. Diğer bir ifadeyle sevgiliye, ona âşık olan başka âşıkları perişân edeceğini söyleyerek rakibe olan kıskançlık ve öfke hâlini ortaya koyar.

Cemiyet-i agyârı ger etmezse perişân

Çarh-ı feleği 'aksine gerdân ederim ben (G. 94/3) (Akkuş, 1993: 326)

Yapmış olduğu tehdidi gerçekçi bulmayan âşık, bu defa tehdidin yönünü değiştirerek feleği hedef alır ve onu tersine döndüreğini ifade eder.

Nefî, yukarıdaki beyitlerde de görüleceği üzere âşığın sevgiliye olan öfkesini her defasında başka bir tarafa yönlendirir, âşığın her şeye rağmen sevgiliyle olan hukukunu ortadan kaldırma yolunu tercih etmez. Bu bağlamda Nefî'nin şiirindeki âşık, sevgiliden yüz çevirme, ondan vazgeçme veya onu başka birisi için terk etme gibi vâsúht tarzı bir aşkın temsilcisi olmaktan uzak bir profil sergiler.

Osmanlı sahası dışındaki Türk edebiyatının XVI. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Bâbü'r Şâh'ın şiirlerinde de vâsúht tarzı aşkın izlerine rastlamak mümkündür. Timuçin Aykanat, şairin bir beytinden hareketle şu açıklamalarda bulunur:

"En nihâyetinde Bâbü'r Şâh, sevgilinin gamını, ıstrabını çekmenin yersiz olduğunu ifâde eder. Zîrâ o sevgili vefâsızdır. Ayrıca o sevgiliyi kendine râm edemeyen âşık bir başkasını, bir başka güzeli kendine râm eder. Çünkü dünyâda güzel ehli istenilmeyecek derecede çoktur:

Ol vefâsız yârdın çıkmek ni ya'nî munça gam

Hüsn ehli çünki Bâbü'r âlemde bisyâr imiş

O vefâsız yârdan ne yâni çekmek bunca gam, güzel ehli çünki Bâbü'r âlemde çokça imiş." (2013: 286).

Beyitte, sürekli gam ve keder sebebi durumundaki sevgiliden yüz çevirmeye gerekçe olarak âlemde güzellerin çok fazla olması gösterilir. Gerek Osmanlı sahası şairlerinden İsmetî, Nedîm, Şeyh Gâlib ve Nefî'nin gerekse Osmanlı sahası dışındaki Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Bâbü'r Şâh'ın şiirlerinden seçilen örneklerin bazıları az ya da çok vâsúht tarz aşktan izler taşır. Ancak özellikle Şeyh Gâlib ve Nedîm'den alınan beyitlerden birçoğu, hemen hemen her şairin beyitlerinde tesadüf edilebilecek mahiyette sevgiliden şikâyet, sitem ve sızlanma ifade eder niteliktedir. Bu bağlamda Dehhânî'nin incelemeye konu "idem" redifli gazelinde vâsúht tarzı aşk, bahsi geçen şairlerin örneklerinden daha açık bir biçimde tezahür eder.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Gazelin Tahlili⁴

1. Beyit

Hâşâ ki yârı ben dahı görüp selâm idem

Ya karşıma gelür ise turam kıyam idem

Hâşâ ki ben bir daha sevgiliyi görüp selam edeyim ya da karşıma gelirse durup ayağa kalkayım.

Sevgiliye sitemin üst perdeden dile getirildiği beyitte konuşan âşık, sevgiliye olan kırgınlık ve kırgınlığının derecesini belirtirken selam bile vermeyeceğini ifade eder. Bu ifadeyi güçlendirmek ve kararlılığını belirtmek için de "Allah göstermesin." manasına "hâşâ" edatını kullanır. İkinci mısradan sert ve tavizsiz tutumunu devam ettiren âşık, bu defa sevgilinin karşısına çıkması hâlinde ona bir saygı ifadesi olarak ayağa kalkmayacağı veya karşısında saygı nişanesi olarak beklemeyeceği anlamında "kıyam etmeme" şeklinde bir karşı çıkma girişiminde bulunacağını iddia eder. Kıyam etme ifadesi, bir yönüyle de "yönelme" veya "ilgi gösterme" şeklinde değerlendirildiğinde, sevgiliye gereken ilgi ve eğilimin gösterilmeyeceği âdeta sevgilinin varlığına karşı tam bir ilgisizlik ve umursamazlık hâlinin takınılacağına işaret edilir. Esasında ilgisizlik, âşığın maşuka karşı değil; tersine maşukun âşiğe karşı davranış biçimlerinden en acı veren tavrı olarak kabul edilir. Bir yönüyle aslında sevgilisinden ilgi görmeyen âşık, maşukunu onun silahı yani ilgisizlikle tehdit eder. Başka bir ifadeyle klasik aşk ilişkisinde niyaz makamında olan âşık, maşuka ait olan naz makamından seslenir. Hâlbuki klasik Türk şiirinde âşık hiçbir durumda maşuku tehdit etme gücüne ve iradesine sahip değildir. Ahmed Gazâlî, mutlak naz ve niyazın sadece sevgiliye ait olduğundan bahisle bu durum için "*Mâşuk çare iken âşık biçaredir. Hasta için ilaç zorunludur; ama ilaç için hasta zorunlu değildir; zira hasta ilaç bulamayınca sıkıntı çektiği hâlde, ilaç için böyle bir şey söz konusu değildir.*" (2008: 52) açıklamasında bulunur. Diğer taraftan "kıyam etmek" ifadesinin beytin bağlamına da uygun olan başka bir anlamı da isyan etmek, başkaldırmak ve bir zulme karşı ayaklanmaktır. Bu anlamda âşık, bir isyan ve başkaldırı niyetinin olduğuna da imada bulunur. Beyitteki âşığın bu pervasız tutumu, ondaki cesareten ziyade maşuktan ümidini kesmesine bağlı olarak tezahür eden üzüntü ve öfkeye bağlı bir davranışa işaret eder. Öyle ki maşukun âşiğe yönelmesi, onun yanına gelmesi söz konusu bile olamayacağından ve âşık da bu gerçeği bildiğinden bu rahatlıkta konuşabilir.

2. Beyit

Çün kullugum begenmedi bakmadı yüzüme

Ben dahı özgeye kul olam intikâm idem

Kulluğumu beğenmeyip yüzüme bakmadığı için ben de başkasına kul olup intikam alayım.

Klasik şiirde aşk, hemen her zaman âşığın maşuka karşı tek taraflı ve dolayısıyla da sancılı bir biçimde yaşamış olduğu bir süreçtir. Bu tek taraflı aşkta maşukun âşiğe gösterdiği cefa ve eziyet, âşık için tahammülü güç olsa da bir ilginin göstergesi olduğundan âşık için kabul edilebilir bir mahiyet arz eder. Âşık için kabul edilemez olan husus, sevgilinin tegafülü yani ilgisizliğidir. Beyitte bu ilgisizlik durumu ve bu duruma âşık tarafından verilen tepki ifade edilir. Âşık, kendisinin köleliğinden memnun olmayan ve bu memnuniyetsizlik sebebiyle yüzüne bakmayan bir sevgili tasviri çizer ve bu görmezden gelinme hâlinin karşılığında başkasına köle olma ve bu şekilde sevgiliden intikam alma düşüncesinden bahseder. Bir diğer ifadeyle âşık sevgilisine aba altından sopa gösterir gibi onu aldatmakla tehdit eder. Ramazan Arı, "*Âşığı öfkeye iten bir diğer sebep sevgilinin rakibe gösterdiği iltifat ve iltimastır. Bu durumda kıskançlığa kapılan âşık, aynı zamanda öfkelenir.*" (2021: 271) ifadesiyle rakibin âşık üzerindeki menfi

⁴ İncelemeye konu gazel, neşredilen *Hoca Dehhâni Divanı*'nda 77. sayfada 8 numaralı manzume olarak yer almaktadır.

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

tesirine dikkat çeker. Aslında âşığın bu şekilde fevri ve keskin bir tavırla hareket etmesi, sevgilinin rakiplere gösterdiği ilgiden kaynaklanır. Kıskançlığın, âşıktan sonradan ortaya çıkan bir durum olduğuna işaret eden Ahmed Gazâlî "*Gerçi başlangıçta âşık, sevgilinin dostuna dost ve düşmanına düşman olsa da iş kemale erince durum tersine döner. Kıskançlıktan dolayı, onun dostu düşman, düşmanı da dost olur. Onun adına kıskançlık gösterir.*" (2008: 38) şeklindeki ifadeyle âşığın zaman içerisindeki değişimine vurgu yapar. Doğrudan doğruya rakip ile ilgili bir ifadenin yer almadığı beyitte başkası anlamında kullanılmış olan "özge" kelimesi ve âşığın "ben dahı" şeklindeki ifadesi gelinen noktaya sevgilinin aşığı ihmal edip başkalarına değer vermesinin sebep olduğunu ima eder. Rakip, aşk ilişkisinde âşık ile maşuk arasında üçüncü bir taraf olarak sevgilinin yanında, onun ilgisine mazhar olan ve bu yönüyle âşığın rekabet etmek zorunda kaldığı ve ondaki kıskançlık duygusunu kabartan bir tip olarak tezahür eder. Arı'nın ifadesiyle "*Kıskançlık ateşi, öfke ateşini de körükler. Bununla birlikte âşıklar öfkelerini kontrol etmek durumundadır.*" (2021: 271). Ancak burada âşık için öfkesini kontrol sözü konusu değildir ve bir anlamda âşık sevgilisine gemileri yaktığını haykırır. Klasik şiir geleneği içerisinde bu yönde bir düşünce ve söylem alışılmış âşık tipinin yapabileceği eylemler arasında tesadüf edilebilecek türden değildir. Bu yönüyle burada sevgiliden yüz çevirmiş ve ilgiyi başkalarında arayan bir âşığın sözü konusu olduğu "vasuht tarzı aşk"ın izleri kendini gösterir. Daha önce de ifade edildiği üzere XVII. yüzyıl ve sonrasında bazı şairlerin şiirlerinde örneklerine rastlanan bu tarz bir aşk ve âşıklık, XIV. yüzyılda millî nitelikte eserlerin henüz yeni yeni telif edilmeye başlandığı bir dönem için oldukça özgün ve iddialı bir durum arz eder.

3. Beyit

Bir dahı yâr vaslıyla subha çıkaram

Nice anun firâkıyla subh u şâm idem

Bundan sonra (ancak) sevgilinin kavuşmasıyla sabaha çıkarım. Onun ayrılığıyla sabah ve akşam(ı) nasıl edeyim.

Âşık, sevgilisine bir kez kavuşunca bir daha onun ayrılığına tahammül edemeyeceğini ifade eder. Beyitteki ifade âşığın sevgiliyle vuslat hâlini tecrübe ettiğini, kavuşmanın lezzetine bir kez vardikten sonra tekrar ondan ayrı kalmanın zorluğuna dikkat çeker. Vuslat-firâk ve subh-şâm tezatlarıyla kurulan beyitte "subha çıkaram" ifadesiyle yaşama sebebinin sevgiliye kavuşma durumuna bağlayan âşık, ayrılık durumunda -"nice subh u şâm idem" ifadesiyle- zamanın geçmeyeceği süreklilik arz eden bir gam ve keder durumuna işaret eder. Âşık, klasik Türk şiirinde aşk ilişkisinin doğal ancak oldukça acı veren bir özelliği olan ayrılık durumundan usandığını, sürekli olarak sevgiliden ayrı olmaya katlanmadığını vurgular. Bu beyit, âşığın sevgiliye isyanına sebep olarak ayrılığa tahammülün zorluğunun bir ifadesini sunar.

4. Beyit

Dutam kim anun işigi cennât-ı 'Adndur

Sanman anun varam işigini makâm idem

Onun eşığının Adn cennetleri olduğunu farz etsek bile varam onun eşigini makam edeceğimi sanmayım

Âşık öyle bir bıkkınlık ve kızgınlık hâlinindedir ki sevgilinin eşığına, Adn cenneti dahi olsa gitmeyeceğinden ve orayı kendisine makam etmeyeceğinden dem vurur. Âşık için sevgilinin olduğu yer, onun kapısı, kapısının eşığı ve hatta eşığının toprağı değerli ve mübarek kabul edilir. Âşık aslında orayı öncesinde makam etmiş, uzun zaman o eşikten ayrılmamış ancak sevgilisinden umduğu sevgi ve merhameti bulamayınca isyan noktasına gelmiştir. Âşığı bu denli rahatsız eden husus, sevgilinin bizzat kendisi değil; daha önce de işaret edildiği üzere onun ilgi ve alakasına mazhar olan başkaları yani

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

rakiplerdir. Aslında âşığın bu isyankâr tutumu, istiğna makamında olan sevgili için çok bir anlam ifade etmez. Bu gerçeği âşık da bilmekte ancak kıskançlık duygusunun da tesiriyle sevgiliye sitemini haykırmak suretiyle kendini teskin etmeye çalışır.

5. Beyit

Ne lâzım ol dōşekde yata bir hasis ile

Ben gözlerüme her gice uyku harâm idem

O, alçağın biriyle dōşekte yatarken benim her gece gözlerime uykuyu haram etmeme gerek yok.

Önceki beyitlerde sevgiliye isyan bayrağı açmış olan âşığın sıkıntısı bu beyitte daha da açık biçimde ortaya çıkar. Âşığın bu denli öfkeli olmasının ve sevgilisinden yüz çevirmesinin sebebi, sevgilinin rakiple olan yakınlığıdır. Beyitte rakip için "hasis" ifadesini kullanan âşık, onun sevgiliyle olan yakınlığını uyku ve dōşek kavramlarıyla dile getirir. Sevgiliye olan aşk ve bu aşktan kaynaklı kederden dolayı sürekli azap içerisinde kıvranan âşık, çektiği cefa mukabilinde sevgiliye yakınlaşma veya ilgi görme nimetini elde edemediği gibi onun sürekli olarak başkalarıyla hemdem olmasından oldukça rahatsızdır. Bu durum, rakipten kaynaklanan bir gayret veya kıskançlık duygusu olarak tezahür eder. Esasında rakibin bu olumsuz görüntüsü bir noktada da âşığın aşkını harekete geçiren, onu bu yönde tahrik ve teşvik eden olumlu bir etkiye sahiptir. Diğer bir ifadeyle rakip, âşığın aşkını diri tutan en önemli etkenlerden birisidir. Rene Girard, arzusun meydana gelişinde önemli bir etken olarak özneyi arzu nesnesine yönlendiren bir üçüncü taraftan bahseder. Girard'a göre "Arzusun doğumunda, başka bir deyişle özneliliğin kaynağında, muzaffer bir edayla yerleşmiş 'Öteki'ni" buluruz hep. 'Dönüşümün' kaynağının içimizde olduğu doğrudur, ama kaynağın suyunun fıskırması için dolaylımılayıcının sihirli değneğiyle kayaya dokunması gerekir." (2001: 45). Bu durumda rakip, uyandırdığı kıskançlık duygusuyla âşığın maşukla olan aşk ilişkisinde onun aşkını taze kılıp aşkının derecesini arttırması, Girard'ın ifadesiyle onu arzu nesnesi konumundaki maşuka ve ona duyulan aşka ulaşma sürecinde dolaylılaması bakımından önemli bir rol üstlenir. Ancak buradaki âşık için bu olumlu dolaylılama süreci tersine dönmüş, âşık maşuktan uzaklaşma ve vazgeçme yoluna girmiştir. Öyle ki beyitte sevgilinin başkalarını koynuna alırken onu düşünmekten uyuyamadığını dile getiren âşık, bu duruma tahammül edemeyeceğini belirterek kendisini başkasına tercih eden bir sevgili uğruna uykularını kaçırarak derecede bir acı çekmenin gereksizliğine vurguda bulunur.

Bir başka gazeline ait aşağıdaki beyitte Dehhâni, âşığın rakiple ilgili hissiyatını daha açık biçimde ortaya koyar:

Baş koşup agyârınla bile salınup yürür

Gayret odı bagrumı yakdı vü baş eyledi (G.18/2) (Ersoy ve Ay, 2017: 82)

Sevgilinin başkalarıyla bir arada olması, sürekli onlarla vakit geçirmesi âşıkta kıskançlık ateşini tutuşturur. Bu ateş âşığın bağrını yakıp yara edecek kadar tesire sahip bir niteliktedir. Bir anlamda âşık, ateş metaforuyla cehennem ateşine ve bu ateşte yanmaya göndermede bulunarak içerisinde bulunduğu durumu zımnen cehennem azabına teşbih eder.

6. Beyit

Ol vardı kim firâk odına karara yanam

Ya işlerümi kendü elüm ile hâm idem

Öyle ki ya onun ayrılık ateşiyle yanıp kararacağım ya da kendi elimle işlerimi bozacağım (olgunlaştırmayacağım).

Âşık, sevgiliye olan aşkından ve ona kavuşamamaktan kaynaklanan ızdırap dolayısıyla yanıp kararmak üzere olduğundan bahseder. Ayrılık ateşinin kendisini yakacağı ve bütün işlerinin boşa çıkacağını

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

söyleyen âşık, aşkın hayatını alt üst etmek üzere olduğuna işaretle bu durumdan kurtulacağına imada bulunur. Bu ifade bir anlamda âşık için hayata bakışında önemli bir değişikliğin de izlerini taşır. Sürekli olarak aşk ve onun çetrefilli yollarında şekillenen bir hayatın zorluklarına katlanan âşık, sevgiliden yüz çevirmek suretiyle kalan ömrünü daha dingin ve huzurlu geçirme niyetinde olduğu izlenimi verir.

7. Beyit

Bed-nâm yârıla niçe Dehhânî olasın

Dimez misin ki kendözümü nîk-nâm idem

Dehhânî! Adı kötüye çıkmış sevgiliyle nasıl olursun, kendimi iyi adlı edeyim demez misin?

Mahlas beytinde âşık sıfatıyla kendine seslenen Dehhânî, kötü şöhretli bir sevgiliyle birlikte olmaya daha ne kadar devam edeceğini sorgular. Öyle ki âşık, kendisinin halk içinde iyi bir şöhrete sahip olması ve hayırla yâd edilmesi için kötü şöhretiyle adı çıkmış bir sevgiliden uzak durması gereğine inanır. Sevgiliden yüz çevirirken onu karalamaktan ve kötü göstermekten çekinmeyen âşık, aşkına ve maşukuna karşı öfkeli, vefasız ve hatta düşmanca bir tutum sergiler. Bir zamanlar sevdiği, uğruna uykusunu haram ettiği ve ayrılığının acısıyla yanıp kül olma noktasına geldiği sevgiliyi bir anda "bed-nâm" ilan eder ve bu tavrıyla hem kararlılığını hem de öfkesinin şiddetini gözler önüne serer.

Aslında bu beyit, bütün gazel boyunca klasik âşık tipinde alışılmış davranış biçiminin oldukça dışında geliştirilen söylem özellikleriyle vâsûht tarzı aşkı örnekleme yanında klasik şiirin ilk önemli eleştirisi olarak da algılanabilecek bir mahiyet arz eder. Bilindiği üzere klasik Türk şiiri, menşei itibarıyla Arap ve Fars edebiyatlarına dayanmakta ve çerçevesi önceden belirlenmiş bir alanda, üzerinde fazlaca özne tasarrufla bulunma imkânı olmayan belli ve kısıtlı bir malzeme ile meydana getirilmek zorunda olan bir muhteva ve biçime sahiptir. Henüz kuruluş aşaması olarak tanımlanabilecek bir dönemde eser veren Dehhânî'nin bu gazelde konuştuğu kişi sevgiliden şikâyetçi olan bir âşıktan öte, alışılmış zavallı, çaresiz ve baskılanmış âşık tipine itiraz eden bir münekkit izlenimi verir. İlk beyitten itibaren aslında klasik Türk şiirinde sevgilinin bilinen ve beklenen olumsuz davranışlarına karşı yapılan bir başkaldırı söz konusudur ve âşık özelinde belirlenen isyankâr davranış biçimi, şairler için de bir tavsiye niteliğindedir. Son beyitte Dehhânî'nin, "kötü şöhretli sevgiliyle ne zamana kadar olacaksın" biçimindeki sorusu şiirde ve dolayısıyla muhtevada bir değişim ve dönüşüm arzusunu ima eder.

XVII. yüzyılın önemli şairlerinden birisi kabul edilen Nâbî, aşağıdaki beyitte dönüşüm arzusunu zımnen şöyle ifade eder:

Ne görürdi dil ile dide meger kim Cemşîd

İhtirâ' itmeser meyhâne vü hammâmı (G.856/2) (Bilkan, 1997: 1102)

Beyitte klasik şiirin temel unsurlarından "meyhâne" ve "hammâm" kavramları ve bu kavrama bağlı olarak geliştirilen sembol ve mazmun dünyasına ve bu sembolik söylemin şiire girmesine vesile olan mitolojik bir karakter durumundaki Cemşîd'e işaret etmekle klasik şiirin sınırlı malzemesi ve bu sınırlılığın şiirde meydana getirdiği tekrardan kurtulamama ve kendisini yenileyememe durumuna dikkat çekilir. Diğer bir ifadeyle biraz üstü kapalı bir biçimde meyhane ve hamam etrafında gelişmiş bir imaj dünyasının artık ihtiyacı karşılamadığı eleştirisi söz konusu edilir. Bu bağlamda Dehhânî'nin mısraları da zalim bir sevgili, onun tarafından sürekli eziyet ve cefa içerisinde kıvranan bir âşık ve sevgilinin etrafında âşıkla rekabet hâlindeki başkaları etrafında cereyan eden bir aşk olgusunun tekdüze ve sıkıcı bir hâl arz ettiğine imada bulunur. Büyük sanatkarlar, eserlerini meydana getirirken başka sanatkarların etkisinde kalmama, onların basit bir taklitçisi olmama ve kendine özgü bir eser meydana getirme hassasiyeti ile hareket ederler. Bloom'un ifadesiyle "*Şairler güçlendikleri zaman falancanın şiirlerini okumazlar, zira gerçekten güçlü şairler yalnızca kendi şiirlerini okuyabilirler. Onlara göre anlayışlı olmak zayıflıktır ve etraflı ve adil karşılaştırmalar yapmak seçilmiş biri olmamaktır.*" (2008:

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

59). Bu bağlamda Dehhânî, gerek incelemeye konu gazeli gerekse birçok şiirinde geliştirdiği özgün söylemiyle klasik Türk şiir geleneğinde yetişmiş sanatkârlar içerisinde en eski yenilikçi olarak tanımlanabilecek bir şair görüntüsü verir.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının en eski şairlerinden ve din-dışı konulu şiirlerin ilk temsilcisi kabul edilen Hoca Dehhânî; şiirlerinde işlediği konular, kullandığı söz varlığı ve kendine özgü üslubu ile gerek kendi yaşadığı dönemde gerekse sonraki yüzyıllarda örneğine pek fazla rastlanmayan şiirleriyle dikkat çeker. şairin yukarıda incelenmeye çalışılan gazeli ve diğer gazellerinden alınan örnek beyitleri, onun genel anlamda geliştirmeye çalıştığı orijinal söylemiyle daha özelde ise menşei XVI. ve XVII. yüzyıl Hint-İran şiirine dayandırılan vâsûht tarzı aşkın Türk edebiyatında ilk örneğini teşkil etmesiyle önem arz eder. Hoca Dehhânî, gerek şekil gerek muhteva açısından oldukça katı kurallarla sınırlandırılmış klasik Türk şiir geleneğinin daha emekleme dönemi olarak nitelendirileceği bir zaman diliminde eser vermiş bir şairdir. Yaşadığı dönem için oldukça farklı ve yeni bir bakış açısıyla şiir söylemek Dehhânî'nin hem gelişime açık ve cesur kişiliğini hem de sanatsal ferasetini göstermesi bakımından ilginç bir mahiyet arz eder. Klasik Türk şiirinde ciddi manada yenilik ve değişim arayışlarının, Sebki Hindî gibi farklı tarzların benimsenmesiyle görölmeye başlandığı dönem XVII. yüzyıldır. şair alanında başlayan bu yenilik ve değişim çabaları, farklı tasarrufların daha yoğun bir biçimde denenmeye başlandığı XVIII. yüzyılda da devam etmiştir. Ancak nispeten farklı söylemler geliştirmeyi başarmış, değişimin öncüsü kabul edilebilecek usta şairlerde dahi örneğine pek rastlanmayan farklı ve özgün söylem daha öncesinde kurucu şairlerden Dehhânî'nin şiirlerinde kendini gösterir. Sadece aşk olgusu özelinde vâsûht tarzı aşkın konu edilmesiyle kalmayıp âdeta bir edebiyat eleştirisini niteliğinde tezahür eden beyitleriyle Dehhânî, klasik Türk şiirinin bir anlamda ilk yenilikçi şairi olarak nitelendirilecek bir sanatkâr görüntüsü verir.

Kaynakça

- Ahmed Gazâlî (2008). *Âşıkların Hâlleri Sevânihu'l Uşşâk*. (Çev., T. Koç ve M. Çetinkaya). Ankara: Hece Yayınları.
- Arı, Ramazan (2021). Âşık ile Sevgili İlişkisinde Öfkenin İki Yüzü: Gazap ve Sitem. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. Yıl 9, Sayı: 27, 256-277.
- Aykanat, Tımuçin (2013). Bâbüş şâh Şiirinde Görölen Somutlayıcı Anlatım Yolları Tarz-ı Vâsûht ve Aşka İlişkin Bazı Tespît ve Değerlendirmeler. *Journal of Turkish Studies*. C. 8, S. 4, 269-294.
- Babacan, İsrail (2010). şeyh Gâlib'in Gazellerinde "Vâsûht" Tarzı Aşkın İzleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. Sayı: 28, 57-68.
- Bloom, Harold (2008). *Etkilenme endişesi*. (Çev., F.B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Girard, René (2001). *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat (Edebi Yapıda Ben ve Öteki)*. (Çev., A.E. İldem). İstanbul: Metis Yayınları
- Güleryüz, Ali (2008). Fars Edebiyatında Bir Ara Dönem Üslubu. *Doğu Araştırmaları*. Sayı: 2, 21 – 24.
- Ersoy, Ersen ve Ay, Ümran (2017). *Hoca Dehhânî Divanı*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbi Divânı*. Ankara: MEB Yayınları
- Akkuş, Metin (1993). *Nefî Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Taştan, Erdoğan (2019). Nedim'in şiirlerinde 'Vâsûht' tarzı aşkın izleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 16, 445-459.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124